

મોટર વ્હીકલ એક્ટ (1988) નો પરિચય અને કાયદાનો અમલ

🎯 **કાયદાનો ઇતિહાસ અને અમલીકરણ:** ભારતમાં વાહન વ્યવહાર અને ટ્રાફિક વ્યવસ્થાના નિયમન માટે મોટર વ્હીકલ એક્ટ વર્ષ **1988 માં પસાર કરવામાં આવ્યો** હતો. સંસદ દ્વારા મંજૂર થયા બાદ, આ કાયદો આખા ભારતમાં **1 જુલાઈ 1989 થી અમલમાં** આવ્યો હતો.

📌 કાયદાનો મુખ્ય હેતુ અને માર્ગ સલામતી:

આ મોટર વ્હીકલ એક્ટ લાગુ કરવા પાછળના મુખ્ય હેતુઓ નીચે મુજબ છે:

- ★ ભારતના રાષ્ટ્રીય અને રાજકીય ધોરીમાર્ગો પર વાહનોની ગતિ અને શિસ્ત જાળવવી.
- ★ માર્ગ અકસ્માત અને જાનહાનીનું પ્રમાણ નિયંત્રિત કરવું.
- ★ ડ્રાઇવિંગ લાયસન્સ અને વાહન રજિસ્ટ્રેશનની કેન્દ્રીકૃત કાનૂની પદ્ધતિ ઊભી કરવી.

💡 પરીક્ષા માટે યાદ રાખવા જેવી બાબતો:

- મુખ્ય એક્ટ પસાર થયાનું વર્ષ: **1988**
- કાયદો સમગ્ર દેશમાં અમલી બન્યાની તારીખ: **૧ જુલાઈ, ૧૯૮૯**
- મોટર વ્હીકલ એક્ટમાં સૌથી મોટો કડક સુધારો કરાયું વર્ષ: **2019** (જેમાં દંડની રકમ ભારે વધારાઈ).

👤 **RTO (Regional Transport Office) ની કાનૂની સત્તાઓ:**

- વાહન ચલાવવા માટે લાયસન્સ ઇસ્યુ કરવાની, રિન્યૂ કરવાની કે નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરવા બદલ સસ્પેન્ડ કરવાની તમામ મુખ્ય સત્તા **RTO** પાસે રહેલી છે.
- વાહનનું રજિસ્ટ્રેશન કરવું અને ફિટનેસ સર્ટિફિકેટ પ્રદાન કરવાની જવાબદારી પણ RTO ની છે.

ડ્રાઇવિંગ લાઇસન્સ (DL) મેળવવાની પ્રક્રિયા અને પાસાં

લાઇસન્સની અનિવાર્યતા: મોટર વ્હીકલ એક્ટની કલમ-૩ મુજબ ભારતમાં સાર્વજનિક સ્થળોએ ડ્રાઇવિંગ લાઇસન્સ વિના વાહન ચલાવવું એ શિક્ષાપાત્ર ગુનો બને છે.

લર્નિંગ લાઇસન્સ (Learning License):

- પાકું લાઇસન્સ મેળવતા પહેલા અરજદારે ફરજિયાત કોમ્પ્યુટર ટેસ્ટ આપીને લર્નિંગ લાઇસન્સ મેળવવું પડે છે.
- લર્નિંગ લાઇસન્સની કાનૂની વેલિડિટી **6 મહિના (૧૮૦ દિવસ)** સુધીની હોય છે.
- લર્નિંગ મેળવ્યા પછીના ૩૦ દિવસ બાદ જ પાકા લાઇસન્સની ડ્રાઇવિંગ ટેસ્ટ આપી શકાય છે.
- લર્નર વાહન ચાલકે વાહનની આગળ અને પાછળ લાલ રંગનો 'L' અક્ષર લગાવવો ફરજિયાત છે.

આકૃતિ ૨૧: લર્નર ડ્રાઇવર 'L' બોર્ડની માપણી

લાલ રંગનો 'L' વ્હાઇટ બેકગ્રાઉન્ડ પર લગાવવો ફરજિયાત છે. તેની ઉંચાઈ ૮ સેમી અને પહોળાઈ ૮ સેમી રાખવાનો નિયમ છે, જેથી દૂરથી ઓળખી શકાય.

લાઇસન્સ માટે વય મર્યાદા (Age Limit) ની જોગવાઈઓ:

- ૧૬ વર્ષની ઉંમરે: **૫૦ સીસી (CC) થી ઓછી** ક્ષમતાવાળા ગિયર વગરના વાહનો (વાલીની સંમતિથી).
- ૧૮ વર્ષની ઉંમરે: ગિયરવાળા મોટરસાયકલ અને LMV (Light Motor Vehicle - કાર, જીપ વગેરે) માટેનું કાયમી લાઇસન્સ.
- ૨૦ વર્ષની ઉંમરે: ટ્રાન્સપોર્ટ અથવા કોમર્શિયલ હેવી વાહનો ચલાવવા માટેનું લાઇસન્સ.

વાહન રજિસ્ટ્રેશન (RC), ફિટનેસ અને પ્રદૂષણ પ્રમાણપત્રો

 RC બુક (Registration Certificate): વાહનનું રજિસ્ટ્રેશન સર્ટિફિકેટ એ વાહનની કાનૂની ઓળખ અને માલિકીનો સત્તાવાર પુરાવો છે.

રજિસ્ટ્રેશન અને વેલિડિટી ના નિયમો:

- ★ ખાનગી (વ્હાઇટ નંબર પ્લેટવાળા) વાહનોનું નવું રજિસ્ટ્રેશન પ્રથમવાર **15 વર્ષ** માટે માન્ય રહે છે. ત્યારબાદ દર ૫ વર્ષે રિન્યુ કરાવવું પડે.
- ★ કોમર્શિયલ (પીળી નંબર પ્લેટવાળા) વાહનો માટે દર ૨ વર્ષે નવું ફિટનેસ સર્ટિફિકેટ મેળવવું ફરજિયાત છે.
- ★ વાહનની માલિકી ટ્રાન્સફર થાય અથવા સરનામું બદલાય તો **RTO** ને **૩૦ દિવસની અંદર** જાણ કરવી કાયદેસર જરૂરી છે.

PUC (Pollution Under Control) ના નિયમો:

- વાતાવરણમાં વાયુ પ્રદૂષણ અટકાવવા માટે દરેક ચાલુ વાહનનું પી.યુ.સી. કરાવવું ફરજિયાત છે.
- સામાન્ય રીતે તેની માન્યતા **૬ મહિના** ની હોય છે.
  - BS-IV કે તેથી વધુ ક્ષમતાવાળા નવા વાહનો માટે PUC **૧ વર્ષ** સુધી માન્ય ગણાય છે.
  - PUC વિના વાહન ચલાવવું એ દંડ અને કાયદાકીય સજાને પાત્ર ગુનો છે.

વાહન વીમો (Insurance) કાયદો:

- મોટર વ્હીકલ એક્ટ મુજબ વાહન અકસ્માતમાં ત્રીજી વ્યક્તિને થતા નુકસાન સામે સુરક્ષા આપતો **"Third Party Insurance"** (ત્રીજા પક્ષનો વીમો) એક્ટિવ હોવો ફરજિયાત છે.
- જો વાહનમાં કાયદેસર વીમો ચાલુ ન હોય તો કલમ-૧૯૬ હેઠળ દંડ થઈ શકે છે.

માર્ગ સલામતી અને મૂળભૂત ડ્રાઇવિંગ શિક્ષાચાર

ડાબી બાજુનો નિયમ: ભારતીય ટ્રાફિક વ્યવસ્થા ડાબી બાજુએ ચાલવાની પદ્ધતિ પર આધારિત છે. હંમેશા વાહનને રસ્તાની ડાબી બાજુએ જ રાખવું જોઈએ.

ઓવરટેક કરવાના નિયમો (Overtaking Rules):

- ઓવરટેક હંમેશા આગળ જતાં વાહનની **જમણી બાજુ (Right Side)** થી જ કરવું જોઈએ.
- સામેથી આવતા વાહનોને હંમેશા પોતાની જમણી બાજુએ પસાર થવા દેવા જોઈએ (એટલે કે વાહનની ડાબી તરફ રાખવા).
- ભારે વળાંકો, વળાંકવાળા પુલ, રેલવે ક્રોસિંગ અને સ્કૂલ ઝોન પાસે ઓવરટેક કરવાની સખત મનાઈ છે.

આકૃતિ ૪.૧: સુરક્ષિત ડ્રાઇવિંગ અને ઓવરટેકિંગ ચાર્ટ

તૂટેલી લાઈન હોય ત્યાં જ સલામતીપૂર્વક ઓવરટેક કરી શકાય છે. હંમેશા હેન્ડ-સિગ્નલ અથવા ઇન્ડિકેટરનો ઉપયોગ કરવો.

સુરક્ષા સાધનોનો ફરજિયાત ઉપયોગ:

- ટૂ-વ્હીલર પર હેલ્મેટ:** વાહન ચલાવનાર અને પાછળ બેસનાર (Pillion Rider) બંને માટે ISI માર્ક વાળું હેલ્મેટ પહેરવું ફરજિયાત છે.
- ફોર-વ્હીલર પર સીટબેલ્ટ:** ડ્રાઇવર અને બાજુમાં બેઠેલા મુસાફરે ફરજિયાત સીટબેલ્ટ બાંધવાનો રહેશે. બેલ્ટ ન પહેરવા બદલ ભારે દંડ વસૂલાય છે.

રાત્રિ દરમિયાન હેડલાઇટના વિવિધ સિગ્નલ્સનો ઉપયોગ

🎯 રાત્રિના સમયે સામેથી આવતા અન્ય વાહનોના ચાલકોની આંખોમાં અંજાપો ન સર્જાય તે માટે હેડલાઇટના બિમ્સની યોગ્ય સમજ હોવી અતિ મહત્વની છે.

💡 હેડલાઇટ બિમ્સ (Low Beam vs High Beam):

- **Low Beam (ડીપ લાઇટ):** રસ્તા પર નીચે તરફ ટૂંકા અંતર સુધી પ્રકાશ ફેંકે છે. રાત્રે સામાન્ય ડ્રાઇવિંગ દરમિયાન અને સામેથી આવતા વાહનોને પસાર થવા માટે આ લાઇટ ઉત્તમ છે.
- **High Beam (હાઇ લાઇટ):** પ્રકાશ સીધો અને લાંબા અંતર સુધી જાય છે. તેનો ગેરઉપયોગ કરવાથી સામેના વાહન ચાલકને અંજાપો (Glare) આવે છે અને અકસ્માત સર્જાઈ શકે છે.

🌫️ ધુમ્મસ (Fog) અને પાર્કિંગ લાઇટ્સ:

- ★ શિયાળા કે વરસાદમાં ભારે ધુમ્મસ હોય ત્યારે હંમેશા પીળા કલરના ફોગ લેમ્પ (Fog Lamps) નો ઉપયોગ કરવો.
- ★ કોઈપણ વાહન રસ્તાની સાઈડમાં રાત્રે લાંબો સમય ઊભું રાખતી વખતે, પાછળ આવતા વાહનોને ચેતવવા માટે પાર્કિંગ લાઇટ / હેઝાર્ડ લાઇટ ચાલુ રાખવી જોઈએ.
- ★ દિવસે પણ ધુમ્મસ દરમિયાન વાહનની હેડલાઇટ ચાલુ રાખવી હિતાવહ છે.